

E
1915 jan. 22

*Gr. Tisza István miniszterelnök átirata Frigyes főherceg hadseregfőparancsnokhoz
az erdélyi politikai helyzetről és a románság magatartásáról*

ME 1915–XII.res.–297
(Német nyelvű gépelt fogalmazvány fordítása)

Császári és királyi Fenség!

A m. kir. honvédelmi miniszter úr tudomásomra hozta a cs. és kir. Hadseregfőparancsnokság f. hó 14-i 6129 sz. nagybecsű átiratának tartalmát, és van szerencsém az alábbiakban előterjeszteni a kívánt felvilágosításokat az erdélyi helyzetről és az idézett átiratban foglalt indítványokra nézve.

Mindenekelőtt van szerencsém császári és királyi Fenségedet arról biztosítani, hogy a m. kir. kormány az erdélyi helyzettel kötelességszerűen állandóan a legnagyobb gonddal foglalkozik, és felelőssége tudatában megteszi a szükségeset ott a rend fenntartására és az ottani helyzet megfelelő fejlődésének elérésére.

Erre nézve eddig semmi különös aggodalomkeltő észlelés nem történt.

Régen ismert tény, hogy Erdély románjai élénk összeköttetésben állnak romániai nemzetségükkel, és hogy az előbbiek nagy részét erős nacionalista érzület vezérli, és a közigazgatási hatóságok a mozgósítás kezdetétől a leggondosabban figyelték román lakosságunk hangulatát, azt a kellemes észrevételt téve, hogy Erdély román lakossága nagyon csekély kivétellel teljesen lojálisan viselkedett, és hogy a provokálóan ellenséges romániai hangulat nemcsak alig talált visszhangra nálunk, hanem románjaink határozottan elítélték.

Ez a helyzet lehetővé tette, hogy a m. kir. kormány hallgatólagosan eltűrhetette Erdélynek még a népfelkelő alakulatoktól való teljes megfosztását is.

Amint császári és királyi Fenséged jól tudja, és amint az az augusztus 8-án megtartott közös miniszteri értekezlet jegyzőkönyvében is bennfoglaltatik, a vezérkari főnök úr a háború tartamára kilátásba helyezett Erdélybe egy körülbelül 40.000 emberből álló nem román népfelkelő csapatot, és csak az a körülmény mentett fel legfőbb öröömre ezen ígéret betartásának a követelésétől, hogy úgy véltem, kezeskedhetem a rend fenntartásáért Erdélyben az ottani némileg megerősített csendőrséggel.

E tekintetben a helyzet nem romlott érdemlegesen. Mutakozik ugyan román katonáinknál bizonyos hadi fáradtság, ami természetesen megfelelően visszahat a román lakosság hangulatára. Ez azonban természetes következménye a román néplélek lágyságának és csekély akarateréjének. A tömegeket éppoly kevésbé ragadta magával illojális áramlat, mint a háború elején, és nyilván csak szórványosan kevés ember az, aki monarchiaellenes, irredenta érzést táplál magában.

Amíg nem tör ki Romániával a háború, szavatolhatom a rend fenntartását. Még román betörés esetén is, úgy gondolom, az országnak minden, az ellenség által nem érintett részében fenn tudom tartani a rendet. Csak a behatoló román hadsereggel való közvetlen érintkezés esetén kell a nagyromán érzület fellángolásával számolni, aminek akkor persze kiszámíthatatlan következményei lehetnének.

Ez a felfogás nagyjából egybehangzó a nagyszabedbeni cs. és kir. katonai parancsnokságnak a fentidézett átirathoz csatolt Eln. 15/86. sz. jelentésével, és ezekből a fejtegetésekből éppoly kevésbé tudom megmagyarázni a katonai parancsnokság konkrét javaslatának egy részét, mint a fentidézett átirat megjegyzését, hogy a m. kir. kormánynak „végrelegesen szánálnia kell a részben már tarthatatlan állapotokat”.

Ezeket a nyilatkozatokat csak az a körülmény magyarázhatja, hogy a katonai parancsnokságok, úgy tűnik, felvették azt az igen aggasztó szokást, hogy a belföldi politikai állapotokról nagyobbbrészt csekély értékű bizalmasok útján akarjanak információkat beszerezni.

Így például nemrég megkaptam bizonyos Tóth Ferenc vívómester jelentését a román kérdésről, az ország helyzetéről, a kormány cél- és tervtelenségéről stb., amelyben vívóművészetének minden súlyával adja elő nézeteit és kritikáját ebben a nehéz és komplikált kérdésben.

Császári és királyi Fenséged bizonyára kegyes lesz belátni, mily különös hatást gyakorol arra, aki évtizedeken át legjobb erőinek nagy részét ennek a feladatnak szentelte, azt ismerni véli, jól átgondolt politikájának konzekvens keresztülvitelén kitartóan munkálkodik, és Legkegyelmesebb Urunk bizalmából e probléma kezelésének felelős vezetésére hivatott, hogy újból és újból találkozzék ilyen befolyások lecsapódásával és zavaró hatásával.

Igazság szerint el kell ismernem, hogy az erdélyi helyzet túlságosan pesszimista felfogását erősítette Betegh kormánybiztos mellékelt távirata. Betegh úr közölte velem e távirat szövegét, mire azonnal a mellékelt átiratot intéztem a nagyszebeni cs. és kir. katonai parancsnoksághoz. Ebben minden szépités nélkül bennfoglaltatik mind az én felfogásom az erdélyi kérdésről, mind a javasolt intézkedések legnagyobb részéről.

Ezekre áttérve van szerencsém közölni:

ad 1.) Amint a többször idézett átirat helyesen mondja, a katonai és kerületi parancsnokság egyesítése csak az előbbinek Kolozsvárra helyezésével volna elérhető. Ezen intézkedésre vonatkozóan kizárólag a hadvezetőség dönthet. Éppúgy volnának előnyei, mint hátrányai, de semmiképpen sem szükséges intézkedés.

ad 2.) Betegh kormánybiztos úr székhelye tulajdonképpen Nagyszeben, itt is tartózkodott a háború első hónapjaiban, és csak akkor tért vissza megyéje¹ hivatali székhelyére, amikor egyrészt kevesebb teendője volt a katonai parancsnokságon, másrészt az események Erdély északi részében ott igényelték jelenlétét.

Betegh úr nincs szorosan székhelyhez kötve, oda fog menni, ahol szolgálata érdekében a legszükségesebb, és bizton remélem, hogy ez a nagyon rátermett, megbízható és erélyes ember mint eddig, a jövőben is minden tekintetben meg fog felelni.

Mindenesetre sajnálatos az erdélyi románoknak nézetem szerint egyoldalú és némely tekintetben hamis megítélése részéről, amit nagyon sok erdélyi magyarral és szásszal oszt, de ez nem fogja akadályozni abban, hogy hivatali kötelességének buzgón, odaadással és eréllyel tegyen eleget.

Ezzel bátor voltam a 7.) pontra is válaszolni.

ad 3.) Kényes volna a csendőrség beosztását most megrendíteni. A kormány dolga arról gondoskodni, hogy ez az elitalakulat oly fényes derekassággal és bravúrral teljesítse feladatát, amilyent az utóbbi időben is tanúsított.

ad 4.) Ez a pont a megfelelő fegyverek sajnos megállapított hiánya miatt elesik.

ad 5.) Általános levélcenzúra nem engedhető meg, ez irányban csak az történhet, ami a politikailag gyanús személyek felügyeletéhez hozzátartozik.

ad 6.) Már a háború előtt indítványoztam az Erdély déli részén állomásozó két román ezred áthelyezését a Monarchia belsejébe; éppen most közli velem a m. kir. honvédelmi miniszter úr, hogy a cs. és kir. hadügyminiszter úr már elrendelte tartalékos zászlóaljnak áthelyezését Erdélyből a Monarchia más részeibe. Így ez a kérdés elintézettnak tekinthető.

Ezekkel a sürgős ügyekkel való túlterhelés folytán sajnos nagyon sietősen leírt sorokkal igyekeztem császári és királyi Fenségednek tiszta képet adni a helyzetről és a magyar királyi kormány nézeteiről.

Ezeket szeretném úgy összegezni, hogy Románia támadása csak egy, bár nem túlságosan nagy katonai erőfelfejtással hárítható el. Politikai intézkedések ebben alárendelt szerepet játszanak. Viszont a kormány feladata a rend fenntartása az országban a támadás előtt és a birtokunkban maradó országrészekben a harc alatt is, amivel az felelőssége teljes tudatában a háború kezdete óta céltu-

---

¹ Torda-Aranyos, amelynek főispánja volt (tehát Tordára).

datosan foglalkozik, és én azt remélem, hogy a reánk váró események közepette sem fog hiányozni sem hidegvére, sem energiája.

Kérem császári és királyi Fenségedet, fogadja kegyesen mély hódolatom kifejezését.
Budapest, 1915. január 18-án.²

Tisza s. k.

F

1915 máj. 10

Gr. Tisza István miniszterelnök átirat-fogalmazványa a közös hadseregfőparancsnoksághoz, körtávirata az érintett erdélyi megyék főispánjaihoz az erdélyi románság körében észlelt divergáló törekvések és barátságatlan közhangulat tárgyában¹

ME 1915–XII–2262

(Német nyelvű gépelt fogalmazvány fordítása)

I.

A Cs. és Kir. Hadseregfőparancsnokságnak
(Rendszeres autóordonánc-postával. Bpest.)²

A honvédelmi miniszter úrhoz intézett, f. hó 7-én kelt Op. 9678 sz. átirat tartalmáról tőle értesülvén, bátor vagyok közölni, hogy táviratilag utasítottam a vonatkozó területeken székelő valamennyi főispánt, hogy kettőzött éberséggel figyeljék az ottani románok hangulatát és eljárás módját, és szükség esetén teljes eréllyel avatkozzanak be.

Eddig elszórtan rendkívül kevés jelenséget észleltek, amelyből a nevezett népeesség hangulatának romlására lehetne következtetni, és hiányoznak a konkrét támpontok, amelyek a közigazgatási hatóságot abba a helyzetbe hozhatnák, hogy veszélyes mozgalmak felbujtóit felderítse és ártalmatlanná tegye.

E célból igen nagy fontosságú volna, ha a csapatparancsnokságoknál lévő minden bizonyíték a kormány rendelkezésére bocsáttatnék, amely ezáltal kezébe kapná a szájakat.

Van szerencsém tehát felkérni a cs. és kir. Hadseregfőparancsnokságot, szíveskedjék haladéktalanul elrendelni, hogy velem azonnal pontos adatok közöltessenek a vétkes magatartású román katonák nevééről, illetőségi helyéről és kapcsolatairól, valamint levelezésük azon részéről, amely ezen üzelmek nyomára vezethetne.

A csapatparancsnokoknak, úgy tűnik, becses bizonyítékanyag van a kezükben, és sürgősen kívánatos volna, hogy az a közigazgatási hatóság rendelkezésére bocsáttassék. Amint ilyen támpontok birtokában leszek, a vétkesek elleni kíméletlenül szigorú eljárás remélhetőleg hamarosan a kívánt eredményre fog vezetni.

² Az aláírás előtt Tisza I/19-i utasítása másolat küldése iránt a honvédelmi és a belügyminiszternek.

¹ A miniszterelnöki akció törvényhatósági folytatásának irományait nem ismerjük. A szóban lévő iratnál — amelynek tárgymegejelölése: „Hivatalból: az erdélyi románság körében észlelt jelenségek tbn. *Igen sürgős!*” — csupán Fogaras vm. főispánjának szövegre áttett számjeles táviratát találjuk. A főispán szerint „...vármegyében románság hangulata eddig még komoly aggodalomra nem ad okot; igaz, hogy az intelligens elemeken várakozásteljes izgalom észlelhető, mely egyelőre titkos összejövetelekben és sugdolódzásokban nyilvánul, azonban köznépi hangulata még nem rossz...” — Az átirat és körtávirat másolata egyben megküldetett a honvédelmi és a belügyminiszternek.

² Utólag ceruzával rájegyezve.